

Процедура визнання результатів неформальної та інформальної освіти в підготовці бакалаврів та магістрів спеціальності 016 «Спеціальна освіта» (на основі аналізу досвіду країн ЄС)

*Вікторія Коваленко,
Оксана Міщенко*

Інтеграція системи вищої освіти України в європейський науково-освітній простір передбачає визнання результатів знань здобувачів, отриманих шляхом неформальної та інформальної освіти у вітчизняних закладах вищої освіти, що впродовж кількох десятиліть знаходить успішну реалізацію у країнах ЄС. Свідомий вибір ресурсів неформальної освіти здобувачами, як суттєве доповнення до результатів формальної, часто постає високо вмотивованим навчанням, яке значно впливає на підвищення конкурентоспроможності молодих фахівців на ринку праці. Стрімкий розвиток світових і вітчизняних платформ, які надають послуги вузькопрофільної неформальної освіти високої якості, спровокував в Україні існування певної конкуренції із формальною освітою, що додатково зумовлено певними складнощами, з якими стикається формальна освіта сьогодні (відтік професійних кадрів, зниження фінансування, карантинні обмеження, воєнні дії та інше). Попри відсутність наразі в Україні визнаних стандартів неформальної освіти актуалізується питання легітимізації результатів неформальної освіти, які, на нашу думку, здатні виступати дієвим практичним та вузькопрофільним доповненням формальної освіти

із дотриманням процедури перевірки (механізм валідації), що й покладається на заклади формальної освіти. Зазначене вище обумовило зацікавленість НПП кафедри спеціальної педагогіки ХНПУ імені Г. С. Сковороди до участі в міжнародному підвищенні кваліфікації «Use of informal education in the training of bachelors and masters: experience of the EU countries and Ukraine», розробниками якого виступили Інститут науково-дослідний Люблінського науково-технологічного парку (IBR LPNT (Lublin)) та ГО «Міжнародна фундація науковців та освітян» [2].

Різні аспекти проблеми неформальної та інформальної освіти залучалися до наукових інтересів низки європейських та світових дослідників, серед яких: R. Cameron, H. Colley, L. Flynn, M. Johnson, J. Harrison, P. Hodkins, D. Livingstone, D. Majewska, J. Malcom, P. Werquin та інші. Серед іноземних спікерів у межах підвищення кваліфікації із доповідями на зазначену тематику виступили: A. Ahlstrant, M. Aribaud, B. Birke, S. Boldrino, D. Goggin, A. Kahlson, M. Karpisek, M. Lvova, M. Rosenstock та інші. Дослідженню проблеми неформальної освіти в Україні присвячували наукові розвідки: В. Бахрушин, Т. Голубенко С. Закревська, Л. Ніколенко, Н. Павлик,

І. Пекар та інші. У межах підвищення кваліфікації, вітчизняними спікерами за цією тематикою виступили: О. Балинська, О. Гук, М. Вакулич, Ю. Мельничук та інші. Серед чинників професійного розвитку майбутніх учителів неформальну освіту аналізували Т. Скорик, В. Вергунова, у контексті додаткових можливостей для людей з особливими потребами, проблему неформальної освіти досліджували Ю. Бойчук, О. Казачінер та ін. Проте досліджень, присвячених упровадженню процедури визнання результатів неформальної та інформальної освіти в підготовці бакалаврів та магістрів спеціальності 016 «Спеціальна освіта», нами не виявлено, що й зумовлює науковий інтерес до цієї проблеми.

Метою статті є висвітлення механізму визнання результатів неформальної та інформальної освіти здобувачів вищої освіти спеціальності 016 Спеціальна освіта на основі аналізу досвіду країн ЄС (за результатами міжнародного підвищення кваліфікації «Use of informal education in the training of bachelors and masters: experience of the EU countries and Ukraine»).

Завдання наукової розвідки:

1. Узагальнити результати проходження міжнародного підвищення кваліфікації наукових, науково-педагогічних працівників та працівників освітніх закладів «Use of informal education in the training of bachelors and masters: experience of the EU countries and Ukraine»;

2. Схарактеризувати сформоване підґрунтя та виявити потенційні можливості кафедри спеціальної педагогіки ХНПУ імені Г. С. Сковороди для втілення механізму визнання результатів неформальної/інформальної освіти бакалаврів та магістрів.

Аналізуючи завдання 1 цієї розвідки, спробуємо узагальнити результати проходження міжнародного підвищення кваліфікації наукових, науково-педагогічних працівників та працівників освітніх закладів «Use of informal education in the training of bachelors and

masters: experience of the EU countries and Ukraine», яке з 19.12.2022 по 26.12.2022 проходили в. о. завідувача кафедри спеціальної педагогіки, кандидат психологічних наук, доцент В. Коваленко та доцент кафедри спеціальної педагогіки, кандидат педагогічних наук О. Міщенко (м. Люблін, Польща).

Навчальний матеріал програми стажування в логічній послідовності було розподілено за чотирма напрямками та структуровано за підтемами:

1. Розуміння неформальної освіти в країнах Європейського союзу та України;
2. Неформальна освіта: підтвердження та визнання в країнах ЄС та України;
3. Особливості неформальної та формальної освіти: досвід країн ЄС та України;
4. Неформальна освіта — практичний досвід країн ЄС та України [2].

Вважаємо за потрібне детальніше проаналізувати напрями та підтеми.

Напрямок 1 «Розуміння неформальної освіти в країнах Європейського союзу та Україні»: 1.1. Understanding non-formal education. Speakers: M. Lvova, A. Kahlson, M. Aribaud, M. Rosenstock та інші. Обґрунтовано відмінності між формальною (formal), неформальною (non-formal) та інформальною чи неофіційною (informal) освітою, наведено переваги та недоліки кожного з видів. порушено питання визнання та легітимізації результатів неформальної освіти (механізм валідації), яка є дієвим практичним та вузькопрофільним доповненням формальної освіти, проте потребує перевірки отриманих знань та навичок та інше.

Для розуміння феномену неформальної освіти маємо проаналізувати низку її базових принципів, серед яких І. Пекар визначає: а) «навчатися в дії (learning by doing) — отримувати різні вміння та навички під час практичної діяльності; б) вчитися співпраці — передбачає отримання та розвиток уявлень про відмінності, які існують між людьми, уміння працювати в групі та в команді, а також сприймати оточення таким, яким воно є, співпрацювати з ним; в) навчитися вчитися — отримувати

навички пошуку інформації та її опрацювання, навички аналізу власного досвіду й виявлення індивідуальних освітніх цілей, а також здатність застосовувати вище зазначене в різних життєвих ситуаціях» [7]. Показово, що основним методом неформальної освіти, на думку І. Пекар, є дослідження, при цьому отримувач неформальної освіти веде різнопланове та різнорівневе пізнання навколишнього світу: а) когнітивне; б) практичне; в) чуттєве [7].

Другою підтемою було анонсовано висвітлення особливостей розвитку неформальної освіти в Україні. Спікер — О. Гук, кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту підприємств КІІ імені Ігоря Сікорського. Розкрито сутність неформальної освіти в Україні, яка часто «кидає виклик» та складає конкуренцію формальній освіті. Акцентовано увагу на тому, що наразі в Україні не існує визнаних стандартів неформальної освіти. Здійснено ознайомлення з відкритими освітніми ресурсами неформальної освіти та з положеннями про визнання в КІІ імені І. Сікорського результатів навчання, які набуті шляхом неформальної освіти здобувачів.

З огляду на тематику нашого дослідження, визначальною постає позиція Л. Ніколенко: «Основні спонукальні чинники розвитку неформальної та інформальної освіти педагогів: потреба в ній з боку педагогів, які утворюють різноманітні групи; попит з боку людей з особливими потребами; можливість зосередження особистості педагога на досягненні важливих для неї цілей; попит на гнучкі, альтернативні, нестандартні методи навчання. Неформальна й інформальна освіта дорослих стає випробувальною лабораторією нових технологій для формальної освіти» [5, с. 6].

Напрямок 2 «Неформальна освіта: підтвердження та визнання в країнах ЄС та Україні»: підтема 2.1. Why validation and recognition of prior informal and non-formal learning. Speakers: A. Ahlstrant, M. Karpisek, B. Birke та інші. Зосередже-

но увагу на тенденції зростання попиту серед роботодавців країн ЄС до потенційних співробітників на користь тих, які мають здобутки в неформальній освіті. Проте деякі доповідачі наголошують на необхідності певної дозованості неформальної освіти в підготовці майбутніх фахівців, яка, у поєднанні із формальною освітою, здатна підвищити їх конкурентоспроможність. Зазначену думку поділяє В. Бахрушин і зауважує, що «країни ЄС та ОЕСР, а також такі міжнародні організації як ЮНЕСКО визнають результати неформальної та інформальної освіти як важливу складову стратегії створення та ідентифікації людського капіталу, забезпечення потреб ринку праці в умовах демографічного спаду та швидких змін» [3].

Підтема 2.2. How to validate and recognize prior informal and non-formal learning. Speakers: A. Ahlstrant, S. Boldrino, D. Goggin (англійською). Надано статистичні зрізи використання здобувачами країн ЄС неформальної та інформальної освіти, наголошено на багаторічній традиції визнання результатів неформальної освіти країнами ЄС.

Підтема 2.3. Неформальна освіта в Україні: особливості, переваги та недоліки (українською). Зазначено, що на законодавчому рівні в Україні закладено врахування лише формальної освіти, неформальна освіта (відсутність визначених стандартів) слугує доповненням. Розглянуто порядок визнання у вищій та фаховій передвищій освіті результатів навчання, здобутих шляхом неформальної або інформальної освіти, шляхом розробки закладами освіти власних структурних підрозділів, форматів оцінювання та інше. Запропоновано механізм поєднання різних видів здобуття освіти.

Влучною, на нашу думку, є характеристика досліджуваних форм із позиції соціології освіти, наведена Н. Павлик: «Неформальний рівень організації системи освіти розвивається як інноваційний, додатковий, громадський; включає освітню діяльність позаінституційного характеру; характеризується орієнто-

ваністю на потреби, суб'єктністю, децентралізованістю, індивідуалізованістю, добровільністю» [6, с. 35].

Напрямок 3 «Особливості неформальної та формальної освіти — досвід країн ЄС та України»:

Підтема 3.1. Formal, Informal and Non formal Education and their comparison. Philosophical bases of Education (англійською). Надано узагальнену характеристику формальної, інформальної та неформальної освіти через соціально-філософські підвалини, з урахуванням низки складників: а) затраченого часу; б) обсягу наданої інформації; в) установ, що надають послуги; г) цілей здобувача; г) навчальних планів закладів; д) ресурсів та інше.

Підтема 3.2 передбачала розгляд неформальної освіти у відомчій вищій школі (на прикладі Львівського ДУВС України) (Спікер — О. Балинська, доктор юридичних наук, професор). Порушувалися неоднозначні питання змоги отримання вищої освіти у формальній та інформальній формі. Зазначалось, що вища освіта передбачає обов'язкове додержання формальних вимог, ліцензійних умов, освітніх стандартів, проте освітній процес може реалізуватися у формальній та/або неформальній освіті.

Підтема 3.3 розкривала досвід неформальної освіти у відомчій вищій школі: проблеми чи можливості (на прикладі ДДУВС) (Спікер — М. Вакулич, (кандидат економічних наук, доцент). Розкрито причини різних явищ в освіті через кризу компетентності сучасної людини; надано корисні посилання на освітні платформи; ознайомлено із досвідом впровадження неформальної освіти у відомчій вищій школі на базі Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.

Напрямок 4 «Неформальна освіта: практичний досвід країн Європейського союзу та України»:

Підтема 4.1. Tips of education: formal, informal, non formal education (англійською). Надано узагальнене уявлення про освіту та її різновиди. Акцентовано увагу

на перевагах та недоліках кожного з них та інше.

Підтема 4.2. Неформальна освіта: від теорії до практики (спікер — Ю. Мельничук, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри цифрових освітніх технологій ЛНТУ). Розкрито специфіку вибору та поєднання формальної та неформальної освіти. Детально розглянуто нормативно-правову базу забезпечення неформальної освіти в Україні. Ознайомлено із проєктом наказу, який був запропонований для громадського обговорення, та Наказом МОН № 130 від 08.02.2022, який регламентує комплекс процедур визнання закладом освіти результатів неформального або інформального навчання особи.

Вважаємо участь у міжнародному підвищенні кваліфікації наукових, науково-педагогічних працівників та працівників освітніх закладів «винятково корисною, очікуваних результатів за програмою підвищення кваліфікації було досягнуто в повному обсязі. Ми поділяємо думку Ю. Бойчука та О. Казачінер, що «неформальна освіта дорослих, безперечно, є освітнім трендом ХХІ століття. Вона є додатком, альтернативою та/або доповненням до формальної освіти в процесі навчання людини протягом всього життя» [4, с. 501].

Завдання 2: Охарактеризувати сформоване підґрунтя та виявити потенційні можливості кафедри спеціальної педагогіки ХНПУ імені Г. С. Сковороди для втілення механізму визнання результатів неформальної/інформальної освіти бакалаврів та магістрів.

Парадигма гуманізації освітнього процесу закладів формальної вищої освіти актуалізує, поряд із гнучкістю підходів до освітніх програм, широкий спектр заходів, направлених на вибудовування індивідуальної освітньої траєкторії студентської молоді (через вибір ними освітніх компонентів (ДВВ), внутрішньодержавну та міжнародну академічну мобільність, нострифікацію дипломів та інше. У контексті цього дослідження детальну увагу маємо зосередити на можливості пере-

зарахування балів або певних кредитів здобувачів, що дозволить легітимізувати знання, які були здобуті ними шляхом неформальної та інформальної освіти.

Міжнародне підвищення кваліфікації та аналіз широкого кола наукової літератури дозволяє констатувати, що для України, на відміну від країн ЄС, попри існування позитивної динаміки, досі притаманним залишається низький рівень обізнаності з питань неформальної та інформальної освіти, бо, як слушно зауважує В. Бахрушин, «ми маємо дуже обмежену інформацію про ресурси, потрібні громадянам для самоосвіти. Ми не вміємо оцінювати результати навчання у неформальній та інформальній освіті. І не ставимо завдання навчитися це робити, хоча без такого оцінювання офіційне визнання цих результатів неможливо» [3].

Маємо наголосити на широкому залученні здобувачів факультету природничої спеціальної і здоров'язберезувальної освіти до неформальної освіти, результати якої враховуються при обчисленні рейтингу здобувачів. За спеціальністю 016 «Спеціальна освіта» здобувачі та викладачі кафедри беруть активну участь у фахових стажуваннях, вебінарах, майстер-класах, супервізіях провідних фахівців та ГО («Корекційних педагогів України» та ін.), тренінгових центрів («Асоціація сучасних логопедів Рівновага», «Центр Компетенцій» та ін.), тематичних зустрічах зі стейкхолдерами.

Відповідно до чинного Наказу МОН №130, П.1.4. «визнання закладом освіти (науковою установою) результатів неформального та/або інформального навчання особи — це комплекс процедур, що встановлюють їхню відповідність результатам навчання, передбаченим відповідною освітньою програмою (результатам навчання певних освітніх компонентів або програмним результатам навчання), або певному рівню освіти, за підсумками чого ухвалюється рішення про змогу зарахування особі певних освітніх компонентів (складових освітніх компонентів)

відповідної освітньої програми (зокрема в межах її вибіркової складової)» [1, с. 1–2].

Наразі актуалізується питання надання здобувачам можливості перезарахування результатів знань (за бальною системою), отриманих ними шляхом неформальної та інформальної освіти, які відповідають темі та змісту навчальної дисципліни. Позитивною практикою в ХНПУ імені Г. С. Сковороди є розробка та впровадження «Положення про порядок визнання результатів навчання здобувачів Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди, отриманих у неформальній та/або інформальній освіті (ВС-22)» [8].

Враховуючи, що валідація (перевірка) та зарахування результатів покладається на структурний підрозділ та фахову комісію при закладі формальної освіти, передбачається проходження певної етапності:

- подання декану факультету природничої, спеціальної і здоров'язберезувальної освіти/завідувачу кафедри спеціальної педагогіки пакету документів: 1) заява із проханням зарахувати результати неформальної освіти; 2) ксерокопії сертифікатів, які підтверджують отримання неформальної освіти; 3) надання інформації про організацію, яка надала послуги неформальної освіти (програма заходу чи інформаційний лист); 4) стисле есе на тематику заходу, із викладом його змісту, основних положень, значення для фахового становлення здобувача;

- робота фахової комісії (провідні фахівці кафедри) з перевірки відповідності наданих документів та змісту есе, зауважуємо на дотриманні етичних норм, конфіденційності;

- оформлення висновку фахової комісії про перезарахування (повне чи частково у балах) результатів знань та навичок здобувача, отриманих шляхом неформальної освіти. Оприлюднення на офіційній сторінці кафедри результатів визнання.

Слід зауважити, що передбачено створення списку установ неформальної освіти, які зарекомендували високий рівень

освітніх послуг та внутрішню перевірку знань (тестові завдання, розгорнуте анкетування-фідбек та інше), сертифікати, що не потребують додаткового випробування чи звітного есе. Крім того, доступною є процедура оскарження результатів. Наголошуємо на необхідності дотримання відсоткової відповідності, при зарахуванні балів за результатами неформальної освіти «загальний обсяг освітніх компонентів...не може перевищувати 25 % відповідної освітньої програми» [1, с. 8].

Проаналізоване питання дозволило висвітлити основні аспекти досвіду проходження міжнародного підвищення кваліфікації «Use of informal education in the training of bachelors and masters: experience of the EU countries and Ukraine». Набутий досвід допоможе розширити спектр навчальних інструментів, які можна використовувати в освітній діяльності, отримані знання з питань впровадження, розвитку та удосконалення процесів неформальної освіти при підготовці бакалаврів та магістрів у закладах вищої освіти України допоможуть на практиці, розглянуті актуальні аспекти багаторічного європейського досвіду використання неформальної освіти

будуть застосовані в реаліях сьогодення. Розвинуті компетентності дозволять побудувати власну траєкторію роботи зі здобувачами першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів вищої освіти, охоплюючи сучасні онлайн-методи та прийоми розвитку креативного, критичного та логічного мислення. Плануємо впроваджувати набуті знання в освітній процес ХНПУ імені Г. С. Сковороди та кафедри спеціальної педагогіки, зокрема, НПП якої залучають здобувачів до широкого спектру заходів неформальної та інформальної освіти: тематичні зустрічі зі стейкхолдерами; участь у вебінарах, майстер-класах, супервізіях провідних фахівців та ГО, тренінгових центрів; функціонування студентських гуртків та інше. Розроблено механізм валидації знань, отриманих засобами неформальної освіти, та зарахування за бальною системою. Дослідження не вичерпує всіх аспектів зазначеної проблеми, серед перспектив подальших розробок вбачаємо аналіз іноземних та вітчизняних освітніх платформ неформальної освіти, які можуть надавати якісний вузькопрофільний контент для бакалаврів та магістрів у царині спеціальної освіти.

Література

1. *Про затвердження порядку визнання в вищій та фаховій передвищій освіті результатів навчання, здобутих шляхом неформальної та/або інформальної освіти: наказ МОН.* [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://tinyurl.com/2rbodv9a>

2. *Програма Міжнародного підвищення кваліфікації наукових, науково-педагогічних працівників та працівників освітніх закладів «Використання неформальної освіти у підготовці бакалаврів та магістрів: досвід країн Європейського союзу та України».* [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.iesfukr.org/events>

3. *Бахрушин В.* Неформальна та інформальна освіта: навіщо вони нам потрібні. Портал громадських експер-

тів [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://education-ua.org/ua/articles/872-neformalna-ta-informalna-osvita-navishcho-voni-nam-potribni>.

4. *Бойчук Ю., Казачінер О.* Неформальна освіта для людей з особливими потребами. Освіта дорослих: світові тенденції, українські реалії та перспективи : монографія ; за заг. ред. акад. Н. Г. Нічкало, акад. І. Ф. Прокопенка. Київ ; Харків : Ін-т освіти дорослих імені І. Зязюна НАПН України ; ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2020. С. 497–502.

5. *Ніколенко Л.* Науково-методичний супровід формальної, неформальної та інформальної освіти дорослих [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://tinyurl.com/2m6omhrw>

6. *Павлик Н.* Неформальна освіта у системі освіти України // Освітологічний дискурс. 2016. № 2 (14). 37 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://od.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/download/362/312/987>

7. *Пекар І.* Роль неформальної освіти у сучасному суспільстві. Офіційна сторінка IQholding. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://tinyurl.com/2pd8k64a>

8. *Положення про порядок визнання результатів навчання здобувачів Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди отриманих у неформальній та/або інформальній освіті (ВС-22).* [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://tinyurl.com/2o9f5vs6>

24.01.2023

Відомості про авторів:

Коваленко Вікторія Євгенівна — кандидат психологічних наук, доцент, в.о. завідувача кафедри спеціальної педагогіки; Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди; Харків, Україна; email: kovalenkov811@gmail.com; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7792-4653>; Google Scholar; Web of Science Researcher ID AAN-1998-2021

Мищенко Оксана Анатоліївна — кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної педагогіки; Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди; Харків, Україна; email: mish.o.a.chenko@gmail.com; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6989-0537>